

Mark Lanier

Kršćanstvo na sudu

Biblijski institut, Zagreb, 2016. god., str. 254.

U izdanju Biblijskog instituta u Zagrebu 2016. godine na naše je tržište izašla knjiga *Kršćanstvo na sudu*. Autor knjige je jedan od najpoznatijih i najutjecajnijih američkih odvjetnika koji u ovoj knjizi spaja svoje dvije ljubavi: ljubav prema Bogu i Njegovoj Riječi te ljubav prema odvjetništvu.

Za naše čitatelje s pomalo neortodoksnim pristupom, autor preslikava svakodnevicu američkih sudova na slučaj kršćanstva i, kao što sam objašnjava, ova knjiga predstavlja „Daubertovu raspravu o Bogu“. U američkom pravosuđu zakon nalaže da prije negoli se vještacima dopusti svjedočenje pred porotom, sudac ih mora ispitati i utvrditi njihovu stručnost. Takva rasprava naziva se „Daubertova rasprava“. Cilj ovog postupka jest ukloniti šarlatane i nepouzdanе stručnjake iz procesa suđenja te na taj način sačuvati porotu. Na tome tragu autor u knjizi uzima ključne elemente kršćanske vjere i poziva svjedoke-vještake koji dokazuju njezinu vjerodostojnost.

Knjiga se sastoji od dvanaest poglavlja od kojih dva spadaju na uvodne i završne izjave, a u ostalih deset poglavlja autor obrađuje pojedine teme. Prije samih poglavlja, autor započinje predgovorom i uvodom, a knjiga završava popisom korištenih izvora. I dok u Predgovoru autor opisuje kako je došao na ideju za pisanje ove knjige, u Uvodu nas autor upoznaje s temom knjige i metodologijom kojom će se koristiti. Uvod započinje pomalo provokativnim pitanjem „Je li razumno vjerovati u Boga“ budući da za neke Bog i razum ne mogu stati u istu rečenicu. U nastavku, autor sažeto donosi i pregled ostalih tema kojima će se baviti. Nadalje, ukratko nas upoznaje sa svijetom američkih sudnica i raspravlja o ulozi porote, odvjetnika i vrstama dokaza koje se koriste na sudu.

U prvome poglavlju „Uvodna izjava“, kao polaznu točku svog istraživanja, autor uzima pitanje „postoji li Bog i, ako postoji, kakav je to Bog“. Ujedno predlaže da ovu i slične teme vezane uz kršćanstvo razmatramo u svjetlu onoga što poučava Biblija, ali i svijeta oko nas. Na tome tragu, objašnjava kako u suđenju postoje dvije vrste dokaza: neposredni i posredni dokazi. Neposredni su dokazi nešto o čemu imamo spoznaju iz prve ruke, a posredni su dokazi oni iz druge ruke. No važno je da posredni dokazi mogu potvrđivati ili pobijati neposredna svjedočanstva. Autor će u nekim poglavljima koristiti posredne dokaze budući da se u odgovoru na pitanje „postoji li Bog“ moramo osloniti na posredne dokaze. Autor nadalje ukratko izlaže i objašnjava svako poglavlje knjige te završava pozivom čitateljima da, nakon što pročitaju knjigu i sve iznesene dokaze, sami za sebe donesu presudu.

Drugo poglavlje „Bog? Bogovi? Ili ništa?“ bavi se pitanjem postoji li Bog, a u odgovoru na to pitanje, autor će se koristiti „argumentom porote“. Pojašnjavajući kako se razvio sadašnji američki pravosudni sustav, doznajemo kako na sudu stručnjaci iz pojedinih područja svojim svjedočenjem pomažu u otkrivanju onoga što se točno dogodilo, ali oni koji određuju činjenice i odlučuju što se doista dogodilo, isključivo i jesu porotnici. A porotnici donose presudu na temelju uvjerenja u „veću težinu pouzdanih dokaza“. Drukčije rečeno, presuda se temelji na pitanju: „Što je vjerojatnije?“ Budući da svaka kategorija ima svoje priznate mjerne jedinice, prema autoru, prikladna mjera za istinu i njegov prijedlog za razmatranje postojanja Boga jest upravo „što je vjerojatnije“. Stoga, autor raspravlja s: ateistom zlatnog pravila, neveganskim veganom, objektivnim subjektivistom, raspravlja o stvaranju i evoluciji te Adamu i Evi, a poglavlje završava razmatranjem značaja biblijskog spisa stvaranja iz Knjige Postanka.

U trećem poglavlju „Tko Bog nije“ autor ističe kako naše viđenje Boga iz Biblije nije uvijek oblikovano iskustvima iz prve ruke. Budući da većina ljudi svoje viđenje o Bogu temelji upravo na taj način, autor smatra da je potrebno prvo razaznati što Bog nije. To ćemo učiniti tako što ćemo ukloniti nebiblijska viđenja Boga koja su se možda ušuljala u naše umove, prurušena kao ispravna. U tu svrhu autor se koristi knjigom Johna Bertrama Phillipsa Tvoj Bog je premalen, u kojoj Phillips iznosi pogrešna viđenja Boga. Prema njegovu mišljenju, ljudi doživljavaju Boga kao: a) moralnog policajca te ga izjednačavaju sa svojom savješću; b) ogromnoga zemaljskog oca te na Boga preslikavaju sliku svojih očeva; c) starca na nebu koji tu i tamo povremeno djeluje u svijetu; d) silu – nešto „the force“ poput iz Ratova zvijezda; e) Boga mnogih puteva, gdje svaka religija ima svoju snagu i objavu koja pomaže pronaći put prema božanskom; f) Boga strogog savršenstva koji je samo to – strog i savršen; g) Boga bijega – gdje nam Bog služi kao izgovor za bijeg od stvarnosti; h) Boga sreće koji služi da nam osigura sreću i dobar život (evanđelje prosperiteta); i) Boga naše skupine – ovaj je bog prisutan među skupinama i grupama koje smatraju da imaju posebno poimanje Boga; j) udaljenog nadzornika koji je stvorio svijet i onda se udaljio od njega; k) Boga iz druge ruke – ovo je zapravo i tema ovog poglavlja; l) osobnu pritužbu, tj. nekim ljudima Bog je njihovo razočaranje; m) dosadnog kvaritelja zabave koji samo stvara zabrane umjesto da daje životnost i hrabrost; n) ogledalo u zabavnom parku, gdje Bog postaje projekcija naših ideja, vrijednosti i osjećaja u uvećanom obliku, što zapravo predstavlja štovanje samog sebe; o) Boga za elitu jer se smatra kako Bog posebno voli samo neke ljude; p) ugovorenog partnera gdje se odnos s Bogom svodi na „ja činim nešto za tebe Bože, a ti ćeš onda, Bože, za mene učiniti nešto“; r) Boga bez osobnosti gdje Bog postaje neosoban i smatra se skupom najvećih vrijednosti.

Četvrto poglavlje „Tko je Bog? (prvi dio)“ istražuje prirodu Boga u kontekstu svemirskog prostranstva. Suočeni sa svemirskim prostranstvom, ljudi su skloni

ili Boga zanijekati, smatrati da ga je nemoguće upoznati, ili misliti da Boga jednostavno nije briga za nas malene. U tu svrhu, autor na saslušanje poziva Alana Baddeleyja, psalmista, nebesa, svetog Pavla, Alberta Einsteina te sir Johna Polkinghornea. Budući da naši umovi imaju veliku ulogu u razumijevanju Boga, autor raspravlja o spoznajama iz područja neuroznanosti koja je pokazala kako ljudi imaju sklonost tumačiti nove stvari u skladu s razmišljanjima koja već postoje u njihovim umovima. No kako rastemo u spoznaji i životnim iskustvima, tako formirano nove putove u umovima i produbljujemo već postojeće. Autor ovim želi ukazati na potrebu da, kako raste naš svijet i znanje, raste i naše znanje o Bogu. Autor nadalje navodi Psalam 8, koji je uglazbio pjevač Keith Green, kao jedno iskustvo koje je proširilo njegove neuronske putove. Veličina neba (i Boga), o kojoj psalmist govori, spojena s današnjim spoznajama o veličini svemira, otkriva nam veličinu i slavu Boga kao Stvoritelja. Uređenost svemira i pouzdanost zakona fizike, kao i stvaranje koje pokazuje dosljednost matematičke preciznosti, pokazuje kako cijeli svemir ima pečat prikladnosti za postojanje ljudi na Zemlji. Budući da je to tako, autor ističe kako nam znanost daje odgovor na pitanje „kako“, dok se teologija bavi pitanjem „zašto“. No u svemu ovome, autor nas podsjeća da je ljudima nemoguće pojmiti Boga koji stvara i održava golemi svemir.

Peto poglavlje „Tko je Bog?“ (drugi dio) nastavlja se na temu četvrtog poglavlja, no sada ovdje autor proučava Boga, promatrajući leptone, kvarkove i osobnog Boga. Kao svjedoci, ovdje su pozvani sir John Polkinghorne, Frank Close, Heraklit te sveti apostol Ivan. Nastavljajući raspravu o odnosu vjere i znanosti, autor ukazuje na otkriće da atom nije najmanja čestica prirode. Ukazujući na impresivne, okom nevidljive dimenzije atoma i njegove jezgre te na mogućnost njezine podjele na kvarkove koji se pak možda sastoje od oscilirajućih struna (čije se postojanje ne može dokazati jer ne postoji instrument koji ih može mjeriti), autor ističe veličinu Boga koji je sve to stvorio i koji poznaje sve te čestice. To nas dovodi do pitanja „Kako bi itko mogao razumjeti takvoga Boga?“. Kao moguća rješenja, autor navodi sljedeće: a) možemo odbaciti Boga jer ne stane u naše umove; b) možemo smanjiti Boga na veličinu koja stane u naše umove ne bi li tako mogli njime upravljati; c) možemo pretvoriti Boga u super-računalo i od njega učiniti hladan stroj. Zajednička je pogreška svih ovih rješenja njihova polazna točka odozdo jer se Boga nastoji staviti u okvire vlastitih granica. Kao zadnje rješenje, autor nas ipak navodi da pogledamo je li se, i kako, Bog objavio, i u tu nam svrhu donosi kratku raspravu o pojmu „logos“ te o Isusu i njegovim čudima.

Šesto poglavlje „Biolingvistika i komuniciranje Boga“ bavi se temom komunikacije. Autor ističe kako ljudi razmišljaju u riječima (pokušajte misliti bez korištenja riječi) i stoga se postavlja pitanje razumnosti vjerovanja bi li Bog biblijskih proporcija odlučio otkriti sebe kroz pisani medij Biblije. Na listu svjedoka autor ovdje poziva Petera MacNeillagea, Thomasa Henryja Huxleyja, Salvadora Luira,

B. F. Skinnera, Noama Chomskog, Cicerona te svetog Mateja. Budući da je govor jedinstvena karakteristika ljudskog roda te se naše razmišljanje odvija u našim umovima kroz riječi, autor ističe da sve to govori o želji ljudi za međusobnim razumijevanjem. Popularnost društvenih mreža svjedoči tome. U komunikaciji uvijek postoji pošiljatelj, poruka i primatelj, a pošiljatelj je taj koji određuje kako će poruku prenijeti u riječi, što se obično naziva postupkom kodiranja. Kodirana se poruka zatim šalje primatelju kroz medij, koji nakon dekodiranja odlučuje o njezinu značenju. Primatelj potom nudi povratnu informaciju kojom potvrđuje primanje poruke na različite načine. U skladu s ovim postavkama, autor dalje promišlja objavu Boga kroz Bibliju kao Božju riječ.

Sedmo poglavlje „Stvarnost i Bog istine“ bavi se potrebom ljudi da znaju što je istinito, a što lažno. U tu svrhu, autor poziva kao svjedoke Platona, Chuanha Tzua, Renéa Descartesa, Nicka Bostroma, svetog Pavla, svetog Ivana apostola, Anselma iz Canterburyja te Augustina. Koristeći kao primjer film Trumanov show iz 1998. godine, uvodi nas u temu što je istina te kako je prepoznati. Vodeći nas kroz povijest, referira se na Platonovo poimanje stvarnosti i istočnog mislioca Chuanga Tzua. Jednako tako upoznajemo se s Descartesom i njegovim skeptičnim pristupom u kojem se istina spoznaje razmišljanjem, bez korištenja ijednog od pet osjetila. U konačnici, dolazimo do 21. stoljeća i Nicka Bostroma čiju smo ideju, da ljudski rod možda živi u računalnoj simulaciji, mogli vidjeti i u filmu Matrix. Autor nadalje navodi primjere kako je moguće manipulirati stvarnošću i navesti ljude da vjeruju u vijesti koje nisu točne te ističe kako mnogima stvarnost postaje subjektivna jer ljudi sami definiraju stvarnost i istinu na temelju onoga što znače za njih osobno. Budući da je ljudski intelekt ograničen i da ne radi besprijekorno, autor nas u ostatku poglavlja vodi prema onome što Biblija naučava o umu, istini i shvaćanju.

Osmo poglavlje „Ispravno, pogrešno i moralan Bog“ bavi se problemom moralnosti, tj. činjenicom da mnogi osjećaju ritam ispravnog i pogrešnog, ali kada ih se pita da pojasne osnove svojih uvjerenja, ne mogu pružiti nikakvo logično objašnjenje. U tu svrhu, autor, kao svjedoke, poziva Otta Ohlendorfa, Hermana Gräbea, Matthewa Whitea, Charlesa Darwina, Herberta Spencera, Fredricha Wilhelma Nietzschea, Adolfa Hitlera, Eutifrona te Charlesa Staplesa Lewisa. U osnovi, poglavlje se bavi idejom nacizma i Hitlerove Njemačke u poveznici s evolucijom, gdje autor tvrdi kako je ta pojava bila primjer kako teorija evolucije izgleda primijenjena na društvo. Autor se ovdje postavlja u ulogu odvjetnika i pokazuje nam kako bi on branio Hitlera da je na to bio pozvan. Nekoliko čimbenika idu Hitleru u prilog. Prvo, Spencerova izjava „opstanak najpodobnijih“ izrečena u kontekstu biologije, izašla je izvan granica biologije i ubrzo se počela koristiti za ideju rase: bolje će rase napredovati, dok one manje prikladne neće. Tako je nastala ideja da bolji ljudi trebaju nastaviti s razmnožavanjem, dok oni manje pri-

kladni izumiru. Drugo, Nietzscheova filozofija, prema kojoj ne postoji apsolutno objektivno dobro i zlo, dovela ga je do toga da se dobro i zlo ne određuje porijeklom, nego ishodom, tj. posljedicama. Pridodajući ovome ideju Nadčovjeka, Nietzsche je smatrao da budućnost ljudskog roda ovisi o budućem nadčovjeku, dok je sadašnji ljudski rod samo stanje između majmuna i nadčovjeka. Ako se buduće dobro postigne zlom, onda je to u biti veće dobro za tijek ljudskog roda. U tu sliku savršeno se uklapa Hitler, koji je istrebljenjem nepodobnih rasa i svih ljudi s ozbiljnim mentalnim ili fizičkim hendikepima, nastojao postići veće dobro. U nastavku poglavlja autor ukratko prikazuje i pojašnjava različite moralne tabore, da bi na kraju zaključio temu raspravom o Božjoj moralnosti koja proizlazi iz njegova bića. Sama je Božja priroda krajnji standard dobra.

Deveto poglavlje „Slobodna volja, moralna odgovornost i beskonačni, pravedni Bog“ dovodi nas pred pitanje jesu li ljudi slobodni napraviti iskrene moralne izbore, ili su naši izbori već unaprijed predodređeni. Na listi svjedoka za ovo poglavlje nalaze se B. F. Skinner, Noam Chomsky, sveti Ivan apostol te sveti Matej. Autor nas upoznaje s utjecajnim djelom B. F. Skinnera, čiji su deterministički stavovi o tome kako su moralni izbori predodređeni genetikom i okolišem te kako su ljudi strojevi biološke građe, imali velik utjecaj na široke mase. U skladu s ovim stavom, ljudski je izbor iluzija, a ljudima ne treba pripisivati učinjena dobra djela. Jednako tako, nitko ne može biti odgovoran za ono što čini niti se može pravedno kazniti u smislu stvarne odgovornosti. Autor se ne slaže s ovakvim stavom te zagovara načelo slobodne ljudske volje, razlažući što sve slobodna ljudska volja podrazumijeva u stvarnom životu. Uvodeći Boga u debatu, autor ističe kako Biblija naučava da živimo u svijetu uzroka i posljedica, ali ljudi su ti koji odabiru ponašanje i ideje koje pak postaju jedan od uzroka. Ljudi su autonomni, iako ograničeni, te su odgovorni za svoje moralne izbore. U tome kontekstu autor promišlja i pitanje postojanja dobra i zla.

Deseto poglavlje „Drskost uskrsnuća“ daje odgovor na pitanje kako sveti Bog može imati odnos s grešnim ljudskim rodom. U ovome poglavlju svjedoci su sveti Matej, sveti Ivan apostol, sveti Pavao, sveti Petar, sveti Marko, sveti Luka, Polikarp, Tit Flavije Vespazijan, Publije Kornelije Tacit, Gaj Svetonije Trankvil, Plinije Mlađi te Charles Colson. Autor u ovome poglavlju podvrgava Kristovo uskrnuće standardima pravosudnog sustava kako bi na temelju dokaza izvukao razumne zaključke. Podsjećajući na neposredne i posredne dokaze, autor pojašnjava ulogu i narav svjedoka u sudskom procesu. Konkretno, pojašnjava se kredibilitet svjedoka, svjedočanstvo iz druge ruke (pričavanje), vještaci, pristranost, naklonost i predrasude porotnika te teret dokazivanja. Govoreći o teretu dokazivanja, autor posebno ističe kako određivanje prošlosti nije znanstveno ili matematičko pitanje. Povijesne činjenice dokazuju se „teretom dokaza“ koji u kriminalnim slučajevima moraju biti „izvan razumne sumnje“, a u građanskim parnicama „što je

više vjerojatno“. Nakon toga autor donosi svjedočanstva svjedoka Isusova uskrsnuća i u skladu s gore navedenim kategorijama (kredibilitet, prepričavanje itd.) analizira i procjenjuje vjerodostojnost Isusova uskrsnuća.

Jedanaesto poglavlje „Smrt i vječnost“ bavi se razumnošću postojanja zagrobnog života i vječnosti te se kao svjedoci pozivaju Isus iz Nazareta i sveti Pavao. Autor ističe kako nije htio započeti knjigu ovim poglavljem jer, prije rasprave o vječnosti, potrebno je ustanoviti razumnost vjerovanja u osobnog, moralnog i beskonačnog Boga koji je komunicirao s ljudima. Zbog Isusova uskrsnuća, naša budućnost nije lutrija, nego je sudbina u Kristu. Objašnjavajući različita značenja pojma „nebo“, razlaže implikacije Isusova uskrsnuća na temelju 1. Korinćanima, 15. poglavlja te zaključuje s nadom da ćemo svi pronaći utočište u Bogu.

Posljednje, dvanaesto poglavlje predstavlja završnu izjavu autora. Uzimajući kao primjer oslobađajuću presudu O. J. Simpsona zbog porote koja je ignorirala određene dokaze, koji bi ga osudili, zaključuje kako je i naše promišljanje o kršćanstvu ponekad suočeno s unaprijed stvorenim osjećajima i idejama. Ističe kako je potrebno staviti na stranu sve to ako želimo pošteno razmotriti dokaze koje nudi ova knjiga. Još jednom sažima pojedine dijelove knjige te, iznoseći svoj stav, poziva čitatelje da i oni sami uvide razumnost dokaza iznesenih u ovoj knjizi.

Knjiga *Kršćanstvo na sudu* predstavlja za naše govorno područje inovativan način iznošenja apologije kršćanske vjere budući da autor to čini u skladu sa svojim odvjetničkim zanimanjem. Shodno tomu, ne smatra da su njegove tvrdnje 100% točne (iako jesu 100% točne prema njegovu osobnom uvjerenju), već ih u skladu sa sudskom praksom stavlja na razmatranje, od čitatelja zahtijeva da procijeni argumentaciju svjedoka i, poput porote u sudnici, donese presudu. Na taj način, autor drugima ne nameće svoje stavove, ali ih jasno argumentira i zagovara.

Napisana jednostavnim i lako čitljivim jezikom, *Kršćanstvo na sudu* na nekoj osnovnoj razini upoznaje čitatelja s čitavim nizom znanstvenih, povijesnih i teoloških tema, što je posebno korisno u dijalogu znanosti i vjere. Upravo zbog toga *Kršćanstvo na sudu* pomaže čitatelju shvatiti pojedina zbivanja u današnjem svijetu i osposobiti ga za hvatanje u koštac s njima. Od zanimljivosti u knjizi posebno ističem poglavlje u kojem govori o nacizmu i evoluciji jer će čitatelji možda biti zapanjeni da, ako je evolucija ispravna, onda je Hitler ispravno postupio u svojoj namjeri da poboljša ljudski rod. Također, poglavlje koje govori o radu profesora psihologije B. F. Skinnera, pomaže nam razumjeti zašto netko napravi nekakav zločin i onda ga se na osnovu „trauma iz djetinjstva“ ili „okolnosti života“ izuzme od odgovornosti te tako žrtva biva kažnjena dva puta. No možda je najupečatljiviji dio knjige kada autor razgovara s osobom koja vjeruje u evoluciju, a još nije pojela svoju baku. No da biste saznali o čemu se točno radi, morat ćete pročitati knjigu.

Knjiga je namijenjena široj publici koju zanima kritičko promišljanje kršćanske vjere, tema odnosa znanosti i vjere, apologija kršćanstva, upoznavanje s ame-

ričkim pravosudnim sustavom ili pak sažeto upoznavanje s osnovama kršćanske vjere. Posebice, može se koristiti u sklopu kolegija apologetike pa čak i uvoda u teologiju. No, kako god bilo, kao što je to već netko rekao prije mene, svatko će u njoj pronaći nešto za sebe.

Ervin Budiselić

Stanko Jambrek

Metodologija istraživanja i pisanja u teologiji

Biblijski institut, Zagreb, 2017., 230. str.

Knjiga Stanka Jambreka *Metodologija istraživanja i pisanja u teologiji*, objavljena 2017. godine u nakladi Biblijskog instituta u Zagrebu, dragocjen je doprinos domaćoj metodologiji znanstvenog rada na polju teologije, ali i društveno-humanističkih znanosti općenito. Potreba za takvom referentnom publikacijom postala je nasušnom upravo danas, u doba dominacije virtualne komunikacije i tzv. nove pismenosti koju karakterizira korištenje šifriranog jezika koji prestaje biti tekst, odnosno postaje samostalna struktura semantički maksimalno reducirane poruke. To je, dakako, dovelo do posvemašnjeg i zapanjujućeg osiromašenja opće, standardne i književne pismenosti, posebice kada je riječ o mlađoj, studentskoj populaciji kojoj je primarno namijenjeno ovo djelo.

Imajući na umu taj sveprisutni problem, autor je posegnuo za najrelevantnijim domaćim i stranim metodološkim priručnicima (M. Šamić, D. Oraić Tolić, Z. Nikolić Jakus, E. Phillips - D. Pugh, K. G. Smith, M. Jensen) kako bi u pet tematski zaokruženih i problemski sukcesivnih cjelina sustavno i pregledno čitatelja uputio u osnove znanstveno-istraživačkog rada i vještine akademskog pisanja na polju teologije općenito, odnosno evanđeoske teologije kao specifičnoga teološkog znanstveno-istraživačkoga usmjerenja.

Prvi dio priručnika pruža sistematičan uvid u osnove teološke epistemologije i metodologije, s posebnim naglaskom na istraživačke ciljeve, etičke postulate i vrste kvalifikacijskih radova. Stoga se danas, u vrijeme strastvenih rasprava o etičkim standardima u akademskoj zajednici, upravo uzornom nadaje autorova definicija i nadasve pronicljivo mišljenje o uzrocima i motivima plagiranja: „Plagijat je svjesna ili nesvjesna uporaba ideja i djela druge osobe bez jasne i nedvosmislene naznake čija je to ideja ili djelo. Plagijat ne daje dužnu zaslugu osobi čije su ideje ili djelo korištene, niti upućuje na dodatne informacije koje bi čitatelj pronašao u originalnom djelu. U svojoj biti povod plagiranju je nemogućnost i neuspjeh povjerenja u vlastite riječi, a potom krađom tuđih riječi postaje i moralni neuspjeh“ (str. 28).